

УДК 342.9:824:620.9:622.323.3

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.19>

В. В. Чуднов

аспірант

Київського університету інтелектуальної власності та права

<https://orcid.org/0009-0006-6481-1373>

ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ

В статті виявлені та узагальнені об'єктивні засади у формі принципів, які є основоположними чинниками для публічного адміністрування ринку природного газу в Україні. Визначено, що ключовими принципами є: верховенство права, підзвітність, ефективність, субсидіарність, пріоритет споживача, а також розмежування функцій між учасниками ринку. Доведено, що правова регламентація діяльності регуляторного органу ґрунтується на дотриманні принципу верховенства права, законності та підзвітності, що забезпечує прозорість, передбачуваність і справедливість прийняття адміністративних рішень. Особливу увагу приділено принципам рівності та недискримінації, які реалізуються шляхом створення рівних умов доступу до газотранспортної інфраструктури для всіх учасників ринку, включаючи виробників з альтернативних джерел енергії. Обґрунтованість адміністративних рішень розглянута як запорука захисту прав суб'єктів господарювання та інструмент правової мотивації у регуляторній практиці. Встановлено, що прозорість у сфері адміністрування ринку природного газу досягається шляхом публічного висвітлення інформації про умови договорів, ціноутворення та індикатори біржового моделювання. Наголошено на важливості впровадження принципу ефективності, що реалізується через своєчасність прийняття регуляторних рішень і запровадження електронних механізмів контролю та звітності. Принцип конкуренції розглядається як необхідна передумова створення лібералізованого ринку, однак відзначено наявність технічних та адміністративних бар'єрів, що ускладнюють зміну постачальника, потребуючи посиленого державного нагляду. Зазначено, що сучасні виклики вимагають забезпечення енергетичної безпеки та сталого розвитку, що реалізується через інтеграцію відновлюваних джерел енергії, зокрема біометану, до національної енергетичної системи. Принцип безперервності визнано ключовим для соціальної функції публічного адміністрування, зокрема у гарантуванні безперебійного постачання енергоресурсів. У роботі підкреслено методологічну функцію принципів, які не лише орієнтують регуляторну політику, а й дозволяють усунювати прогалини у правовому регулюванні, виконуючи субсидіарну роль у практиці тлумачення норм. Акцентовано увагу на необхідності відкритого доступу до інфраструктури та усунення структурних перешкод, що сприятиме добросовісній конкуренції й відповідатиме європейським стандартам.

Ключові слова: адміністративна послуга, адміністративний орган, адміністративно-правове відношення, безперервність, біометан, верховенство права, відповідальність, газу постачання, газу транспортування, європейські стандарти, енергетична безпека, енергетична система, енергетичні ресурси, інфраструктура, конкуренція, недискримінація, правове регулювання, прозорість, принцип, рівність, соціальна функція, споживач, субсидіарність, ефективність.

Вступ. У сучасних умовах забезпечення населення України якісним, безпечним і своєчасним постачанням природного газу набуває пріоритетного значення як складова частина публічного інтересу. Це питання не є винятково техніко-господарським, а насамперед адміністратив-

но-політичним, адже належить до сфери повноважень органів виконавчої влади, відповідальних за реалізацію державної політики у сфері енергетики. З огляду на критичну залежність функціонування житлово-комунального господарства, промисловості, оборонного сектору та

соціальних установ від стабільного газопостачання, публічне адміністрування у цій сфері прямо впливає на стан національної та енергетичної безпеки України.

Додаткову вагу обраній тематиці надають євроатлантичні прагнення українського суспільства. У межах стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу постає об'єктивна необхідність гармонізації нормативно-правових засад функціонування газового ринку відповідно до *acquis communautaire* – права ЄС. Публічне адміністрування має спиратися на принципи, закріплені у документах Європейського енергетичного співтовариства, включно з забезпеченням прозорості, недискримінаційного доступу до інфраструктури, конкурентності, захисту споживача та сталого розвитку. Тому вивчення принципів і механізмів публічного адміністрування ринку природного газу сприяє адаптації вітчизняної системи регулювання до європейських стандартів.

Актуальність дослідження значно зростає в умовах повномасштабної російсько-української війни, що поставила під загрозу не лише суверенітет і територіальну цілісність України, а й енергетичну незалежність. Ворожі атаки на енергетичну інфраструктуру, зростання цін на енергоносії та перебої в поставках загострюють потребу в ефективному публічному адмініструванні ринку природного газу, яке має оперативно реагувати на виклики, забезпечувати диверсифікацію джерел постачання, інтеграцію альтернативних джерел (зокрема біометану) та стабільне функціонування системи в екстремальних умовах. Відтак, дослідження правових і організаційних засад адміністрування набуває виняткової державної значущості.

Крім того, у публічному дискурсі фіксується наявність низки проблем як юридичного, так і політичного характеру. З одного боку, нормативно-правова база ринку природного газу потребує вдосконалення у частині адміністративних процедур, ліцензування, контролю та підзвітності. З іншого боку, в політичному просторі спостерігається активізація популістських риторик, що апелюють до гасел про «дешевий газ», ігноруючи економічну реальність, міжнародні зобов'язання та безпекові ризики.

Така ситуація вимагає посилення ролі правових принципів у регулюванні газового ринку як гарантів стабільності, добросовісної конкуренції та справедливості в інтересах держави і громадян

Огляд останніх досліджень. До певних аспектів публічного адміністрування ринку природного газу в Україні звертали свою увагу вітчизняні вчені Р. Ахметов, Ю. Барабаш, А. Берлач, О. Бориславська, О. Буханевич, П. Діхтієвський, В. М. Венгер, В. Галуцько, О. Гулак, В. Іщенко, М. І. Козюбра, Ю. А. Козюбра, С. В. Курченко, А. Мелешевич, Н. Оніщенко, Е. Онацький, Я. Оронін, І. Подрез-Ряполова, Л. Радченко, О. Ситников, Ю. А. Слюсаренко, А. Сироватка, С. Стеценко, С. Чорний, Р. Чечуліна, О. Зайчук та ін. Проте, вони свої зусилля зосереджували не безпосередньо на предметі нашого аналізу, а на більш загальних чи спеціальних викликах.

Мета статті полягає в тому на основі теорії адміністративного права та діючого законодавства виявити та узагальнити засади публічного адміністрування ринку природного газу в Україні.

Виклад основних положень. Згідно з тлумаченням, термін «принцип» означає основне вихідне положення певної наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо. У такому значенні принцип виконує функцію вихідного постулату або засадничого правила, на якому будується цілісна система знань або нормативів. У сфері точних наук «принцип» також може набувати значення фундаментального закону, що лежить в основі теоретичних побудов та практичного застосування знань [1]. У теорії права принцип розкривається як основоположне, вихідне і загальнообов'язкове правило або ідея, що відображає фундаментальні закономірності, на яких ґрунтується правова система. Принципи відіграють методологічну й нормативну функцію, визначаючи логіку правового регулювання, напрям розвитку правової системи та зміст юридичних норм. Вони забезпечують єдність і внутрішню узгодженість права, виступаючи орієнтиром для правотворчості, правозастосування і правотлумачення [2]. Особливої ваги принципи набувають у галузях публічного права, зокрема

в конституційному праві, де вони відіграють роль ціннісно-правових орієнтирів.

У конституційному праві принцип – це не лише юридично закріплені положення, а насамперед ціннісно-правові орієнтири, що відображають фундаментальні ідеї конституціоналізму, такі як повага до людської гідності, демократії, верховенства права, прав і свобод людини. Вони формуються не лише на рівні нормативних текстів, а й у межах правозастосовної практики, доктрини, світогляду та моральних уявлень суспільства [3, С. 95–103]. Таке розуміння принципів поступово поширюється й на сферу публічного адміністрування, яка ґрунтується на комплексі ціннісних, функціональних і процедурних засад.

На доктринальному рівні Л. Радченко у своїй роботі проаналізувала, що публічне адміністрування подається як системна, нормативно регламентована діяльність органів виконавчої влади, спрямована на реалізацію законів через організаційно-розпорядчу діяльність і надання адміністративних послуг [4]. Водночас, у межах публічного адміністрування особливої уваги потребують принципи, які забезпечують сталу взаємодію органів влади з територіальними громадами та громадянським суспільством. Саме на це звертає увагу В. Оксін, наголошуючи, що спеціальні принципи публічного адміністрування місцевого розвитку є ключовими концептуальними орієнтирами, які сприяють формуванню ефективної та ціннісно орієнтованої системи управління розвитком територій в Україні [5].

Отже, поняття «принцип» у юридичному контексті розглядається як вихідне, нормативно значиме положення, що визначає зміст і спрямованість правового регулювання. У публічному адмініструванні принципи забезпечують системність, логіку та внутрішню узгодженість правових норм, відіграючи методологічну функцію. Вони виступають як орієнтири для законодавства, адміністративної практики й тлумачення права. У разі правових прогалин саме принципи дозволяють досягти справедливого вирішення, виконуючи субсидіарну роль. У сфері публічного адміністрування

природного газу принципи виступають основою взаємодії держави з ринковими суб'єктами, спрямованої на досягнення ефективності, прозорості та відкритості. Згідно з дослідженнями, ключовими серед них є: верховенство права, підзвітність, ефективність, субсидіарність, пріоритет споживача та розмежування функцій учасників ринку. Важливу роль відіграє забезпечення відкритого доступу до інфраструктури, що усуває конфлікти інтересів і сприяє розвитку конкуренції. Такі принципи забезпечують збалансовану регуляторну політику, що відповідає європейським стандартам. Ринок природного газу в Україні розглядається як ключовий об'єкт публічного адміністрування, в якому принципи відіграють критичну роль у забезпеченні енергетичної безпеки.

Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру», принципи адміністративної процедури формують фундаментальну правову рамку для діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічного управління. Закон гарантує дотримання таких основоположних принципів, як верховенство права, рівність, обґрунтованість, пропорційність, добросовісність, відкритість, ефективність, презумпція правомірності дій особи тощо [6]. Ці засади не лише визначають межі адміністративної дискреції, але й забезпечують належний захист прав громадян у публічно-правових відносинах, формуючи довіру до адміністративних органів. Прикладом реалізації принципу конкуренції є лібералізація роздрібного ринку природного газу в Україні, що розпочалася у серпні 2020 року після скасування механізму покладених спеціальних обов'язків. Це дало змогу побутовим споживачам вільно обирати постачальника газу, що стимулює формування конкурентного середовища. Згідно з публікацією на сайті «Українська енергетика», з'явилася можливість не лише впливати на розмір платіжки, а й обирати гнучкі тарифні плани, додаткові сервіси та альтернативні джерела постачання, зокрема біометан [7].

Реалізацією принципу енергетичної безпеки та сталого розвитку є впрова-

дження біометану як альтернативного палива в Україні. Біометан, що виробляється з органічних і сільськогосподарських відходів, є екологічно чистим заміном природного газу і дозволяє скоротити викиди парникових газів, зменшити залежність від імпорту енергоносіїв, а також створити нові економічні можливості. Згідно з матеріалом «Детектора медіа», проекти з виробництва біометану вже успішно впроваджуються в Україні [8]. Прикладом реалізації принципу недискримінаційного доступу та підтримки відновлюваних джерел енергії стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо розвитку виробництва біометану» від 21 жовтня 2021 року. Цей нормативний акт доповнив законодавчу базу положеннями, що забезпечують рівний правовий режим для біометану та природного газу. Закон запровадив визначення біометану як газу з альтернативних джерел, що відповідає вимогам до природного газу та має право на бездискримінаційний доступ до газотранспортної і газорозподільної інфраструктури [9].

Принцип безперервності та надійності постачання природного газу реалізується через системну технічну модернізацію інфраструктури та оперативне реагування на виклики з боку суб'єктів розподілу. Планове обслуговування газових мереж у багатоквартирних будинках дозволяє своєчасно виявляти і ліквідувати витоки газу – лише у 2024 році усунуто понад 240 тисяч таких витоків у понад 34 тисячах будинків [10]. Це свідчить про пріоритетність превентивного підходу до безпеки та стабільності розподілу, навіть в умовах воєнного стану та енергетичної кризи. Засади прозорості у публічному адмініструванні ринку природного газу передбачають відкритість та доступність інформації щодо формування цін, умов укладення контрактів, ринкової поведінки учасників тощо. Запровадження спотової ціни як основного орієнтиру для угод типу «газ-газ» відіграє ключову роль у забезпеченні цього принципу. Спотові ціни є результатом публічної біржової торгівлі, що унеможливорює закулісне встановлення вартості ресурсу та підвищує довіру

до ринку з боку споживачів і постачальників [11].

Висновки: Отже, виходячи із норм-засад виписаних Законі України «Про адміністративну процедуру» та предмету нашого наукового аналізу можна узагальнити що, дотримання принципу верховенства права та законності у сфері публічного адміністрування ринку природного газу виявляється у діяльності регуляторного органу, який ухвалює рішення про застосування заходів впливу відповідно до вимог законодавства. Дотримання принципу законності забезпечує прозорість, підзвітність і передбачуваність рішень у відносинах між органами публічної влади та учасниками ринку. Реалізація принципу рівності та недискримінаційності закріплена в нормативно-правових актах, які гарантують виробникам енергії з альтернативних джерел умови доступу до об'єктів газотранспортної та газорозподільної інфраструктури на рівних засадах із іншими учасниками ринку. Застосування принципу обґрунтованості в адміністративній діяльності органів, що здійснюють регулювання ринку природного газу, полягає в обов'язковості вмотивованого викладення причин ухвалення адміністративного рішення. Регулятор зобов'язаний наводити об'єктивні підстави, які свідчать про наявність порушення вимог законодавства або умов ліцензування. Обґрунтованість є важливою гарантією забезпечення прав осіб, що підлягають впливу адміністративних заходів.

Забезпечення принципу прозорості досягається шляхом використання механізмів, які дають змогу відкрито відслідковувати інформацію про умови укладення договорів, ціноутворення та поведінку учасників ринку природного газу. Запровадження біржової моделі укладення угод створює умови для публічного формування ринкових індикаторів і зменшує ризики концентрації ринку. Втілення принципу ефективності у діяльності органів публічного адміністрування газового ринку полягає у прийнятті своєчасних і результативних рішень, що спрямовані на усунення порушень у встановленні строки. Регулятор зобов'язаний діяти у спосіб, що забезпечує оперативне відновлення пра-

вопорядку в разі недотримання ліцензійних умов або інших нормативних приписів. Ефективність досягається також через запровадження електронних процедур контролю та аналітичної звітності.

Реалізація принципу конкуренції у сфері публічного адміністрування забезпечується створенням правових і організаційних умов для вільного вибору постачальника природного газу. Після лібералізації сегмента побутового споживання були сформовані умови для появи альтернативних пропозицій на ринку. Проте на практиці фіксуються випадки ускладнення переходу до нових постачальників через технічні або адміністративні бар'єри, що потребує посиленого нагляду з боку уповноважених органів. Для повної реалізації цього принципу необхідні інституційні заходи, спрямовані на усунення структурних обмежень і недобросовісної конкуренції. Впровадження принципу енергетичної безпеки та сталого розвитку здійснюється шляхом інтеграції біометану як альтернативного джерела енергії до енергетичної системи держави. Принцип безперервності сприяє гарантуванню базових потреб споживачів і виконує ключову соціальну функцію у сфері публічного адміністрування.

Список використаної літератури:

1. Принцип. Тлумачний словник української мови в 11 т. Ред. І. Р. Вихованець, В. М. Русанівський (голов. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 6. С. 468.
2. Принцип у праві. Теорія держави і права. Академічний курс. У 2 т. Том 1. Загальна теорія держави і права. Ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2010. С. 280–282.
3. Конституційне право: підручник. За заг. ред. М. І. Козюбри. Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.
4. Радченко Л. Публічне адміністрування: сутність, принципи і особливості реалізації в Україні. Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання політичних наук. 2021. Вип. 29. С. 60–65. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/234/317>
5. Зелена книга. Системний перегляд якості державного регулювання роздрібного ринку природного газу. Офіс ефективного регулювання BRDO. Київ, 2017. 100 с. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/Gas-market_Green-book_BRDO.pdf
6. Про адміністративну процедуру. Закон України від 17 листопада 2021 року № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 20. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
7. Чечуліна Р. А у нас в квартирі газ: досліджуємо тонкощі зміни постачальника блакитного палива. Українська енергетика. 31 жовтня 2020. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/a-u-nas-v-kvartiry-haz-doslidzhuiemo-tonkoshchi-zminy-postachalnyka-blakytneho-palyva>
8. Біометан як альтернативне паливо: перспективи для України та світу. Детектор медіа. 12 березня 2025. URL: <https://detector.media/infospace/article/238970/2025-03-12-biometan-yak-alternatyvne-palyvo-perspektyvy-dlya-ukrainy-ta-svitu>
9. Чорний С., Іщенко В. Україна: Законодавча база очищення біометану. Global Compliance News. 30 листопада 2021. URL: <https://www.globalcompliancencnews.com/2021/11/30/ukraine-legal-framework-for-biomethane-treatment-23112021>
10. Офіційний сайт ТОВ «Газорозподільні мережі України». 2024. URL: <https://grmu.com.ua>
11. Міжнародний газовий союз (IGU). Оцінка розвитку ринку природного газу: 2005–2013 рр. Оцінки НИУ ВШЭ і ИНЭИ РАН за 2014–2020 рр. Київ, 2020. URL: <https://www.ueex.com.ua/files/lastovets-ukrenergyexchange.pdf>

Chudnov V. Principles of public administration of the natural gas market in Ukraine

The article identifies and generalizes objective foundations in the form of principles that serve as fundamental factors for the public administration of the natural gas market in Ukraine. It is established that the key principles include the rule of law, accountability, efficiency, subsidiarity, consumer priority, and functional separation among market participants. It is demonstrated that the legal regulation of the regulatory authority's activities is based on adherence to the principles of the rule of law, legality, and accountability, ensuring transparency, predictability, and fairness in the adoption of administrative decisions. Particular attention is paid to the principles of equality and non-discrimination, implemented through the creation of equal access conditions to gas transportation infrastructure for all market participants, including producers from alternative energy sources. The substantiation of administrative decisions is considered a guarantee of the protection of business entities' rights and a tool of legal motivation in regulatory practice. It is found that transparency in the administration of the natural gas market is achieved through the public disclosure of contract terms, pricing, and indicators of the exchange-based model. Emphasis is placed on the importance of the efficiency principle, which is implemented through timely regulatory decisions and the introduction of electronic control and reporting mechanisms. The principle of competition is viewed as a necessary precondition for a liberalized market, though the existence of technical and administrative barriers complicates the switch to new suppliers, necessitating enhanced governmental oversight. It is stated that modern challenges require the provision of energy security and sustainable development, which is achieved by integrating renewable energy sources, in particular biomethane, into the national energy system. The principle of continuity is recognized as key to the social function of public administration, particularly in ensuring uninterrupted energy supply. The methodological role of principles is highlighted, as they guide regulatory policy and help eliminate legal gaps, performing a subsidiary role in legal interpretation. The article emphasizes the need for open access to infrastructure and the elimination of structural barriers that hinder fair competition and the alignment with European standards.

Key words: *accountability, administrative body, administrative legal relation, administrative service, biomethane, competition, continuity, consumer, efficiency, energy resources, energy security, energy system, equality, European standards, gas supply, gas transportation, infrastructure, legal regulation, non-discrimination, principle, rule of law, social function, subsidiarity, transparency.*